

"ההורים הקריבו אותנו למען האמנות"

כילדה, ידעה **פלורנס פיש-הכם**, שהצרכים של אביה הצייר עומדים מעל הכל. אמה מחקה את עצמה לטובתו, ההורים נדדו בין מדינות, ולילדים לא היה מקום. להזנחה הרגשית הזו הייתה תוצאה הרת אסון: אחיה הצעיר של פלורנס התאבד. את הסיפור המשפחתי היא הפכה להצגה "עמי ותמי - סוף לאגדה", שיש לה מטרה אחת: לתת לצופים אגרוף בבטן

מאת צפורה רומן ■ צילום: עדי אדר

אם אמא הייתה שמה לו גבולות, הנוקמים שלנו היו קטנים יותר. אבל היא הלכה איתו לכל אורך הדרך. עד היום."

● כעסת עליהם כבר בילדותך?

"אבא הוא אדם מדהים. דמות אינטלקטואלית מבריקה, חכם וכריזמטי, אבל הוא גם אדם שתופס מקום. הוא כל-כך מלא בעצמו, שהוא לא נותן מקום לאף אחד. אמא העריצה אותו עד בלי די. גם היא הייתה מוכשרת, אבל היא נמחקה לתוך הסיפור שלו. היא פינתה לו את כל המקום ולא נתנה גם לנו להיכנס לאזור הסטירילי מסביבו. כילדים, תמיד ידענו שצריך להבין אותו ולהבין אותם. לקבל את הצרכים שלו-שלהם, ולנו לא היה מקום להביע את הצרכים שלנו."

"הכעס שלי נבע מהתחושה שלא הייתה הקשבה לצרכים שלנו. הייתה הזנחה רגשית גדולה מאוד של הילדים, כי ההורים היו נורא עסוקים בשלהם, בכאב שלהם, בתסכולים שלהם ובאמנות שלהם, ובעיקר בצורך שלו להצליח ולהתפרסם כאמן."

"הזוגיות שלהם הייתה בועה. היא והוא. תבנית של מעריצה ונערץ. אני זוכרת היטב תמונה אחת, כשהייתי בת תשע. גרנו אז בפרבר של פריז, בבית עם גינה. הוריי הזמינו חברים אמנים, שבאו עם נשותיהם וילדיהם. מה שבלט בזוגות האלה היה, שהגברים כולם היו דומיננטיים מאוד ושוחחו על אמנות, והנשים היו יפות ושוקקות. הן שימשו לגברים שלחן כמטפלות, עשו הכל כדי שיהיו מרוצים. הסתכלתי על כולם ואמרתי לעצמי שכשאיה גדולה לא אהיה כזו. לא אהיה החפץ היפה של בעלי."

● ניסית להפכיר לאמך שהיא שוגה בגישתה לבעלה ולילדיה?

"כן, לא פעם. אבל כשזורקים לך בחזרה את הכדור ומאשימים אותך שאת לא בסדר ואת היא בעצם זו שלא מבינה, אין טעם להגיד."

לפריז, שבשנות החמישים הייתה עיר תוססת, מוקד משיכה לאמנים מכל העולם."

שלושת ילדיהם של בני הווג פיש נולדו ברובע מונפרנאס בפריז. שלושתם ירשו את הכישרון האמנותי של ההורים. האח הבכור הוא היחיד שממשיך את הדרך. הוא מומחה להעתקת ציורים עתיקים ומנהל בתי-ספר לציור. "גם אני ציירתי, אבל בגיל 14 מרדתי. כדי שלהוריי לא תהיה שליטה עליי, הפסקתי לצייר". האח הצעיר, שהוא הגיבור הטרגי של ההצגה שלה, היה צייר מוכשר שהתאבד בגיל 24.

ההורים, אישטון ואווה פיש, שבאו לפריז כמהגרים, התקשו בתחילת הדרך למצוא את מקומם בשל קשיי שפה, ועבדו במגוון עבודות. בהמשך, היה האב ארכיטקט והאם ציירת טקסטיל – מקצוע שבו התמידו לאורך זמן. אבל עיסוקם העיקרי היה הציור, לו הוקדשה כל שעה פנויה.

"כל חיינו עברנו המון בתים, בפריז ומחוצה לה, בישראל ושוב בפריז. עשיתי פעם חישוב והגעתי למשהו כמו ארבעים בתים", אומרת פלורנס. "כל הזמן חייתי בתחושת תלישות וחוסר שורשים."

● למה נדדתם?

"לדעתי, זה נבע בעיקר מחוסר השקט שלהם, בעיקר של אבא. היה בו חיידק. הורות, חוסר השייכות, בלבול הזהות. כל פעם הוא רצה למצוא מקום אחר. אולי במקום החדש יבינו אותו, יקבלו אותו. כמושגים רגילים הוא דווקא הצליח. אבל לגבי הצלחה הייתה רק להגיע למשהו כמו פיקאסו. הוא היה משוכנע שעם הכישרון שלו הוא יכול להגיע לפרסום עולמי, ולכן התסכול שלו היה גדול וכך גם הכעס על הסביבה."

"הטרגדיה שלו היא שלא התמיד. במקום לשבת במקום אחד ולעבוד, להתקדם, להיות מוכר, הוא הלך עם התסכול שלו, שלא מבינים אותו, שכולם בוזים, שבמקום אחר יהיה יותר טוב. ואמא הסכימה תמיד. לדעתי, זו הייתה הטרגדיה."

נ תחיל באזהרה: מי שבא להצגת היחיד של פלורנס פיש-הכם, "עמי ותמי - סוף לאגדה", שלא יצפה לסוף הטוב המוכר מן האגדה. לאגדה שלה יש סוף אחר, עצוב. אחד הגיבורים של הסיפור נופל שדור, רק אחותו שורדת, והיא זו שמספרת את סיפורם, בגרסה אישית ועכשווית, כואבת ושונה מאוד מן המקור.

במסווה של אגדת ילדים תמימה – המוצגת במשחק, שירה, נגינה, הפעלת כובות ופנטומימה – מעלה לורנס פיש-הכם כתב האשמה קשה נגד הזנחה רגשית של הורים השקועים בעולמם, במקרה זה, הוריה. "לא מספיק להביא ילדים לעולם. צריך להיות בשבילם כל הזמן", היא מגבשת לשורה אחת את המסר המרכזי של ההצגה, ודבריה נעוצים עמוק בתוך החסך של חייה.

"ההורים שלנו הקריבו אותנו למען האמנות של אבא שלי", היא אומרת. "אבא ידע את זה, ואמא ידעה את זה, אבל הם היו שקועים בעולם שלהם. אותו עניינה רק האמנות שלו, והיא העריצה אותו עד שלא נותר מקום לילדים ולצורכיהם."

"ליד אבא לא היה מקום לאף-אחד"

פלורנס פיש-הכם (47), ילידת פריז, בת אמצ'ית בין שני אחים. הוריה, ניצולי שואה ילידי הונגריה, הכירו זה את זה בנעוריהם. בתום מלחמת העולם השנייה, לאחר שנישאו, החליטו לעלות לישראל והגיעו לאיטליה כדי להתמין לאוניית מעפילים. "כשהאונייה לא הגיעה, הרעיון לעלות ארצה התפוגג, והם החליטו להישאר באיטליה. שניהם סיימו בית-ספר גבוה לאמנות בפירנצה, ולאחר תקופה מסוימת עברו

"כל אחד מאיתנו היה נתון במלחמת הישרדות"

ב־1969 החליטו בני הזוג פיש לעזוב את צרפת ולעלות לישראל. "העלייה ארצה לא הייתה טבעית לגבינו. לפני כן אבא חשש להזדהות כיהודי, כי הוא רצה להתאקלם בחברה הצרפתית. ההחלטה שלו, לדעתי, נבעה ממלחמת ששת הימים, שבעקבותיה ישראל הצטיירה כמדינה יפה, מנצחת, שהעניקה לנו גאווה יהודית. לאבא התעוררו ציפיות, שאולי בישראל יוכל להגשים את עצמו ולהצליח".

הבן הבכור היה אז בן 17, פלורנס בת תשע ואחיה הקטן, אדם, בן ארבע. אחרי ארבעה חודשי אולפן בעפולה עברה המשפחה לראשון-לציון וכעבור שנה לבית קטן בנוף ים. שם עברו עליה שנות נעוריה.

"אחי הגדול, שבשכילו היה המעבר הכי קשה, הוכנס לבית ספר צרפתי בירושלים, ואחרי שסיים את הצבא חזר לצרפת. הוא צרפתי לגמרי". ההורים התקשו להיקלט. גם לגביה היווה המעבר טראומה כלת נשכחת. "הילדים צחקו ממני. לא הבנתי כלום. אחי הקטן נראה כאילו התאקלם, אבל לאחר שנים אמר לי שבעצם חש תלוש, לא הספיק להצמיח שורשים בשום מקום. למעשה, כל אחד מאיתנו היה נתון במלחמת ההישרדות שלו".

בשלב מסוים החלה לנגן בחלילית ונרשמה ל"תלמה ילין", "אבל", היא אומרת, "במקום שזה יהיה גלגל הצלה, זה משך אותי למטה. ניגנתי יפה מאוד, אבל זה לא הספיק מול כל הכישרונות שהגיעו לשם עם כלים גדולים וידע בהרמוניה וסולפ'ו. היה לי קשה. רציתי לעבור למגמת משחק, אבל לא העזתי. הייתי סגורה מאוד ואמרתי לעצמי שלעולם לא אעלה על במה. הסתפקתי בהסתתרות מאחורי החלילית שלי".

לאחר 11 שנים החליטו הוריה לחזור עם הילדים לצרפת. "הם לא הצליחו להתאקלם כאן. ההתלהבות הראשונית עברה, ובבית תמיד ריחפה השאלה 'מה אנחנו עושים פה?' היא הייתה אז אחרי שירותה הצבאי. אחיה הקטן היה תלמיד תיכון. הוא לא רצה לעזוב את החברים שלו ביש"ר, אבל לא אמר כלום וגם לא נשאל לדעתו".

ההורים חזרו לצרפת כמעט בלי כלום. בגיל שישים היה עליהם להתחיל שוב. "אני קוראת לזה טירוף", היא אומרת. "אין רע במעברים, אבל זה דורש תכנון, והם עשו את זה בספונטניות ובלי להכין את הקרקע". מאוחר יותר קיבלו הוריה עבודה במקצועותיהם והם ממשיכים לצייר

והמשך

אפרת אילנה מור

פלורנס (מימין: בילדותה עם אמה ואחיה). "ההורים היו נורא עסוקים בצרכים שלהם, בכאב שלהם, בתסכולים שלהם ובאמנות שלהם, ובעיקר בצורך של אבא להצליח ולהתפרסם"

האח אדם פיש ז"ל

פלורנס פיש-חכם בתמונה מההצגה

צילום: רינת בהר

“רציתי שאנשים ייצאו מההצגה בהרגשה רעה, ויחשבו ‘איך זה אצלי בבית? האם אני עושה כל מה שצריך בשביל ילדיי?’ לא מספיק להביא ילדים לעולם. צריך להיות בשבילם כל הזמן”

הירושלמי. היא מועלית בעיקר בתיאטרון “הסימ” טה” ביפו (ההצגה הקרובה שם תעלה כ-31 בנובמבר) ובתיאטרון “החאן” בירושלים, אבל גם בכנסים, ימי עיון ובפורומים שונים.

● **איך אנשים מגיבים על ההצגה?**
“זאת לא הצגה שבאה לטפח את הצופים. היא באה לעורר. לגרום לחשוב. שידעו שלא כל דבר נגמר טוב כמו באגדות. זאת הייתה כוונתי מהתחלה. רציתי שאנשים ייצאו מכאן בהרגשה רעה, שיקבלו אגרוף בבטן, ויחשבו ‘איך זה אצלי בבית? האם אני עושה כל מה שצריך בשביל ילדיי?’ יש צופים שמזדהים, יש כאלה שכועסים, והייתה גם אישה, אמא לילדים, שהתקשרה ואמרה שמאז שצפתה בהצגה היא לא מפסיקה לחשוב עד כמה היא המכשפה של ההצגה”.

● **זאת אומרת שהמפרש שלך פסימי?**
“ממש לא. אני מספרת על כך שאנשים שלא מצליחים להתמודד יכולים לסיים את חייהם בדרך שבה הלך אחי, אבל יש גם דרך אחרת. הנה, תראו אותי: אני התמודדתי. לא נתתי לגורל לנצח. לשתי אותו כמו בצק, יצרתי ממנו”.

● **סיפורת להורייך על ההצגה?**
“לא. אין טעם. היום שניהם בני 84, וקשה להם גם ככה. הם לא מסוגלים לדבר על אחי. זה טאבו. לא מדברים עליו. בעצם, אילו יכולנו לדבר בינינו, נז, מלכתחילה לא הייתה הצגה. אבל העבודה על ההצגה גרמה לפיוס ביני לביני ולבין הוריי. לפני כן, כעסתי נורא, האשמת. עכשיו אני מבינה שהם לא התנהגו כפי שהתנהגו מתוך רצון רע, אלא סחבו את הטראומות של ילדותם. גם הם עצמם היו קורבנות. אבא שלי היה בן 14 כשאביו התאבד והוא הצטרף לפרנס את אמו ואת אחיו והוא חי בתחושה מתמדת שאין לו אפשרות להגשים את עצמו. אמא באה ממשפחה הרוסית, ילדה שנזנחה רגשית בעצמה, ומאחר שאביה עזב את הבית כשהייתה בת שנתיים, חוותה כל חייה פחד נטישה, ונאחזה באבא כמו בעוגן”.

● **ואת?**
“אני עדיין מרפאת את עצמי”.

קטיבה. רק אחרי שעברתי את כל מה שקרה, את הכעסים ורגשות האשמה, והגעתי להשלמה ולסיכוי, יכולתי לעבד את החומרים להצגה”.

בין לבין, הקימה גם משפחה. בשנת 1993 נישאה לרוני חכם, סמנכ”ל שיווק ומנהל פרויקטים בחברה גדולה (“איש מקסים, שמכיל ומקבל אותי כמו שאני”) ולפני עשר שנים נולד בנה, מתן.

● **איזו אמא את?**
“את זה יהיה צורך לשאול את מתן בעוד כמה שנים. הרי גם אני לא קלטתי שהוריי הורים לא טובים בזמן הווה. קולטים את זה בפרספקטיבה של העבר. אבל אני מאוד משתדלת להיות בשבילו. אין דבר כזה, הורה מושלם. אבל מה שכן חשוב זה לראות את צרכיו של הילד, לשאול, להיות קשוב ומסוגל להכיל, וגם לטפל בבעיה ולא לטאטא אותה מתחת לשטיח”.

“אמא הייתה ילדה שנזנחה רגשית בעצמה”

במסגרת ההחלטה שלה שלא לטאטא את הרבים מתחת לשטיח, בנתה את ההצגה “עמי ותמי – סוף לאגדה”, בסיועו הפעיל של הבמאי אילן זירונגט, שותפה בתיאטרון “אדם”, הנושא את שם אחיה.

ההתחלה הייתה לפני שש שנים. ב-2001 יצאו עם גרסה מקוצרת ב“תיאטרונטו”, ובעידודו של איציק ויינגרטן, המנהל האמנותי, הרחיבה את הגרעין למחזה בן שעה.

● **למה יצרת קשר בין הסיפור האישי ובין עמי ותמי?**

“האגדה מספרת על אח ואחות, שיש ביניהם קשר חזק מאוד, ואחד ההורים מחליט לנטוש את הילדים בגלל רעב. במקור מדובר ברעב פיזי, אבל נטישה רגשית גם היא רעב, וזה מה שאני מרגישה שהיה לנו”.

ההצגה מומלצת עליידי סל תרבות ארצי ו“אמנות לעם” ומאומצת עליידי תיאטרון “הזירה”

בפריז, עד היום.

אדם, אחיה הצעיר, שהיה בן 17, למד בבית-ספר ישראלי בפריז, כי התקשה בצרפתית. היא החליטה לנהל חיים עצמאיים, התגוררה בדירת חדר, ניגנה לפרנסתה בתחנות של המטרו, עסקה בניקיון ובשמרטפות ונרשמה לאוניברסיטה, ללמוד מוזיקה. בהמשך הצטרפה לקבוצת נגני חליליות, ואפילו קיבלה איתה פרס ראשון בתחרות מוזיקה קאמרית.

בכל זאת, ב-1984, בגיל 25, החליטה לחזור ארצה, עם חבר ישראלי. הם נפרדו זמן קצר אחרי שובם, אבל היא נשארה בישראל והחלה הכל מהתחלה.

“הייתי בלי בית, בלי כסף ומשפחה, אבל למרות הכל החזרה הייתה טובה מאוד בשבילי. יכולתי להתפתח כאן כמו שרציתי, להפסיק להיות כלי בשביל לעזור להוריי ולפתוח דף חדש”.

“רגש האשם לא נעלם”

היא החליטה לזנוח את הנגינה ולהיות שחקנית-יוצרת ומספרת סיפורים. בשלב ראשון נרשמה לבית-הספר לתיאטרון חזותי בירושלים, שם למדה שלוש שנים, ובהמשך עשתה שנה בתיאטרון “החרר” של אמיר אוריין. בירושלים התגוררה עם שני סטודנטים בדירת חדר ועסקה לפרנסתה בניקוי בתים.

ואז, התקבלה ידיעה קשה מפריז. אחיה הצעיר ניסה להתאבד, והיא נזעקה לשם. “ביני לבין אחי הקטן היה תמיד קשר הדוק, הרבה יותר מאשר עם האח הגדול, שלא גדל איתנו בעצם. בפריז הרגשנו שנינו מאוד ישראלים. דיברנו בינינו עברית. אבל כל אותן שנים שהייתי בפריז, לא ידעתי כמה קשה לו. הוא היה סגור ומופנם. בחר נאה, גבוה, מרשים מאוד, מוכשר, ותמיד היו לו מחזרות, אבל היו לו קשיים שהוא לא ביטא. כשהחלטתי לחזור ארצה, לא ידעתי שקשה לו. הוא התחיל ללמוד אמנות בבחור, האקדמיה לאמנות בפריז, אבל לא מצא את עצמו בחברה הצרפתית ובכלל. כשהגעתי לאחד ניסיון ההתאבדות שלו, ניסיתי לעזור, לעודד, לתמוך. הכנסתי אותו לקליניקה של סטודנטים במשבר, אבל שם הוא עשה עוד ניסיון התאבדות”.

“כשאחי התחיל להרגיש יותר טוב, קבענו שברגע שיתחזק הוא יבוא לישראל. אני חזרתי ארצה, והצלחתי לארגן לו קליטה בקיבוץ רמת-רחל ומלגת לימוד בבצלאל. קיוויתי שהוא יוכל לפתוח כאן דף חדש. כשהוא הגיע, הוא גר שלושה שבועות בדירת החרר שבה גרתי עם שני סטודנטים נוספים. קלטתי שהוא בריכאון, ניסיתי לשכנע אותו שייכנס למסגרת טיפולית, אבל זה

לא עזר. אצלי בחרר הוא שם קץ לחייו”.

● **הרגשת אשמה?**
“בוודאי. למרות שאני בעצם צריכה להרגיש הכי פחות אשמה במשפחה, כי אני באמת עשיתי הכל. יותר מכולם. אבל רגש האשם לא נעלם אף פעם. אני מרגישה אחריות ואשמה, והשאלות לא מרפאות”.

● **איך התמודדת עם זה?**
“הייתי בטיפול פסיכולוגי הרבה שנים. הטיפול הזה הוא הבסיס להצגה שכתבתי. למעשה, מגיל 14 אני כותבת יומנים. אני מאמינה שזה עוזר לי להתמודד עם המצבים הקשים שעברתי. כשאחי התאבד, ידעתי מיד שאכתוב על זה הצגה, אבל לא ידעתי שיעברו 16 שנים עד שאעלה אותה. המורה שלי למחזאות אמרה שזה טרי מדי, שצריך פרסם”